

100-årig ungdom

Vårens ankomst har alltid firats och på våra kärva bredgrader känns det extra bra att ”den blomstertid nu kommer”. Men i det gamla agrarsamhället var den annalkande våren mycket mer än en estetisk upplevelse. I sitt sköte bar den ett löfte om goda skördar och tillräcklig föda för nästa vinter. Varje ansvarskännande samfund förstod därför att välkomna våren på bästa möjliga sätt.

När kristendomen spred sig över Europa integrerades dessa gamla hedniska fruktbarhetsfester med Kristi himmelfärdsdag och pingst. De kyrkliga sakramenten förrättades naturligtvis av prästerskapet, men i praktiken var det inga större svårigheter att förena dessa ritualer med äldre, lokala festtraditioner. I bägge fallen handlar det om en glädjens fest, om att fira återuppståndelsen och ett nytt liv.

Folket fick därför fortsätta det traditionella vårfirandet med processioner genom byn och danser runt vårkasar, vilka kunde urarta i nog så frimodiga backanaler. I vissa fall gavs den hedniska ritualen en kristen förklädnad, i andra fall såg kyrkan mellan fingrarna. Småningom skärptes kyrkans hållning och i slutet av 1800-talet hade de flesta festerna upphört eller fått nya uttrycksformer.

Så var fallet även i Finland. Den mest kända och långlivade vårfesten av detta slag är Helkafesten i Tavastland, som alltjämt firas i Ritvala by vid norra stranden av Vanajavesi. Forskarna antar att festen fick katolsk skepnad i början av 1300-talet. I övrigt råder det en viss oenighet om vad festen egentligen handlar om.

Till saken hör nämligen att den gamla festtraditionen dog ut på 1880-talet, för att sedan drygt tjugo år senare återupplivas i formen av en hembygdsfest med patriotiska och folkbildande inslag. Faktum är att jag igår deltog i ett jubileum i Ritvala, som arrangerades med anledning att det om en knapp vecka (26.5) har förflutit precis 100 år sedan festen återuppstod.

En del forskare tycker att det 20 år långa avbrottet och de därpå introducerade nya festformerna innebär att vi talar om två olika fester. Andra forskare framhäver att fester av detta slag alltid tar intryck av sin samtid. Till dem hör även jag. Strikt taget så medförde ju redan de katolska inslagen en brytning med den ursprungliga traditionen.

Egentligen är Helkafesten ett ypperligt exempel på hur en lokal tradition kan överleva i korstrycket mellan dominerande kulturer och ritualer. För att lyckas med detta krävs inte enbart en lämpligt flexibel tolkning av traditionen. Lika viktigt är att dessa nytolkningar av traditionen fortsättningsvis har en social beställning.

Helkafesten var inte en speciellt unik företeelse i Finland fram till 1700-talet, men när kyrkans kritik hårdnade fortsatte denna tradition enbart i Ritvala. Festen fungerade här som en rituell protest mot prästerskapet och ståndssamhället i den närliggande kyrkbyn. En motsvarande orsak låg bakom revitaliseringen av festen 1904. Man ville ta avstånd från kyrkbyns gammalfinnar och samtidigt skapa en ny hembygds känsla. Försöket lyckades och i år är den ”nya” Helkafesten redan inne på sitt andra sekel!